

АТЛАНТИДА ЯК ХРИСТИЯНСЬКИЙ МІФ В ОДНОЙМЕННІЙ ПОЕМІ В. ШУЛІКО

У статті проаналізовано характер видозміни легендарно-міфологічного матеріалу в поемі «Атлантида» та романі «Сходження» Вікторії Шуліко. Визначається своєрідність зображення традиційних християнських образів у поєднанні з античністю та сучасністю. Висвітлюється взаємодія традиційних образів і мотивів у творах.

Ключові слова: легендарно-міфологічна структура, Атлантида, Біблія, Бог, Марія.

В статье анализируется характер видоизменения легендарно-мифологического материала в поэме «Атлантида» и романе «Восхождение» Виктории Шулико. Определяются особенности изображения традиционных христианских образов в сочетании с античностью и современностью. Освещается взаимодействие традиционных образов и мотивов в произведениях.

Ключевые слова: легендарно-мифологическая структура, Атлантида, Библия, Бог, Мария.

The article analyzes the nature of the modification of legendary and mythological material in Victoria Shuliko's poem «Atlantis» and her novel «The Climb». It determines the peculiarity of representation of traditional Christian imagery in connection with antiquity and modernity. It also highlights the interaction of traditional images and motifs in the works.

Key words: legendary-mythological structure, Atlantis, Bible, God, Virgin Mary.

Протягом останнього десятиліття з'явилася низка досліджень, в яких проблема рецепції Біблії в українській та світовій літературі розглядається з урахуванням сучасних естетичних критеріїв та світоглядних орієнтирів. Це стосується, зокрема, праць М. Жулинського, О. Мишанича, А. Нямцу, І. Бетко, Л. Голомб, В. Мокрого, Л. Мороз, Я. Розумного, Л. Рудницького, Т. Салиги, Г. Сивоконя, В. Сулими, М. Яценка та ін., в яких розглядаються здебільшого питання функціонування біблійних образів та мотивів у творчості українських письменників давньої та нової доби, а також досліджуються закономірності й своєрідність трансформації новозавітного сюжетно-образного матеріалу в світовій літературі [1, с. 15].

У християнстві образ Бога є ключовим поняттям. Біблія як літературна пам'ятка міцно ввійшла до літератур усіх християнських народів, у тому числі і українців, глибоко відзначилась у свідомості. До біблійних образів, мотивів і сюжетів в усі часи звертались письменники різних країн. У XIII-XVIII століттях не було митця, який би у своїх творах не звертався до Біблії. Не втратила ця Книга книг свого значення і в пізніший період. Біблійні образи й мотиви жили і надихали на творчість Г. Сковороду, Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українки, П. Куліша, Ліну Костенко, а також сучасних письменників, таких як В. Шуліко. Історія християнського світу у своїй глибинній суті завжди спиралася і продовжує спиратися на духовні, релігійні цінності, які з часом, щоправда, змінювали акценти. Сюжети й образи Біблії мають символічне значення, до них ще довго

будуть звертатися митці різних країн у пошуках відповіді на вічні питання про добро і зло, смерть і безсмертя, любов і ненависть. У зв'язку з цим, дослідження інтерпретацій образу Бога в літературі було і залишається актуальним.

У статті вперше аналізується твори ужгородської письменниці Вікторії Шуліко «Атлантида» (2009 р.) та «Сходження» (2009 р.). Відповідно мета розвідки полягає у визначенні характеру репрезентації в поемі заголовного образу в сенсі традиції і новаторства звертання до аналогічних структур у сучасній фантастиці й фентезі. Ключовими при цьому є такі завдання розвідки: а) висвітлення типу інтерпретації традиційних християнських образів у творах В. Шуліко; б) простеження способу взаємодії заголовного образу й інших наявних у тексті традиційних структур; в) висвітлення спільності і своєрідності видозміни образу Атлантиди в поемі В. Шуліко на тлі трансформацій інших легендарно-міфологічних образів у літературі межі XX-XXI століть.

Спочатку пропонуємо з'ясувати етимологію слова «Бог». Бог (зі старослов. Бог – Благий, Багатий, тобто господар багатьох благ і той, хто ними наділяє) – багатогранне поняття, яким у наш час прийнято називати надприродну, верховну, духовну субстанцію або ество, творця та керівника Всесвіту, початок, першопричину всього буття, всіх речей, їхньої діяльності й рушійної сили. Інші найважливіші його назви – Всевишній, Суцый, Істина, Життя, що означає «благий», «багатий», «добрий», «сильний», «впливовий» [8, с. 5].

Варто зазначити, що Богом люди називали всі сутності, істоти і явища, які тією чи іншою мірою впливали на їхнє життя, – Сонце (бо воно світить і гріє), Дощ (бо він приносить врожай), правителя (бо він винагороджує) і т. д. Очевидно, що поняття Бога в такому розумінні може бути узагальнене на все суще (буття) в цілому [5, с. 26].

Християнська концепція Бога заснована на Біблії (Новому і Старому завіті). Згідно з доктриною християнства Бог є первісною сутністю, всюдисущою, всемогутньою, зокрема, всіх живих істот і світу (Всесвіту). Згодом, із Біблією, Бог є джерелом буття. Створивши світ, Бог заселив його людьми, першими з яких були Адам і Єва, від яких пішов рід людський. У теїстичних концепціях Бога, він приймає діяльну участь в історії людства, посилаючи пророків і беручи участь у справах земних безпосередньо: знищення Содому і Гоморри, Світовий Потоп тощо. У деїстичних концепціях Бог є лише першопричиною руху у світі, який, як досконалий механізм, починає самостійно рухатися по запропонованим законам.

У своїй творчості Вікторія Шуліко неодноразово зверталась до біблійних мотивів та образів. Така тенденція простежується і в поетичних, і в прозових творах. Образ Бога в інтерпретації письменниці зберігає свої традиційні характеристики, але незвичним є сучасна рецепція і взаємозв'язок образу з античністю. Бог у поемі «Атлантида» зображується як творець Атлантиди:

*Атланти почитали свято Бога,
Он их любовью согревал, лелеял.
И чтобы знали люди Божью волю,
Он Сыну направлять народ доверил...
Все слова ждут, что скажет их Правитель,
Учитель, что несёт им благодать* [9, с. 13].

Із цих рядків можемо визначити і ставлення жителів до Бога, воно було не просто поважним шанобливим, вони довіряли йому, наслідували вчення. Атланти не уявляли свого життя без Бога і вважали, що на будь-яку працю має бути його натхнення:

*И каждое селенье точно знало,
Как Бога звали и чему учил он* [9, с. 11].

У романі «Сходження» Бог відправляє на землю для спасіння Сина, якого ще називають учителем. На відміну від Євангельських джерел, у творі подається опис Ісуса: «Его увидела глаза... Он был столь красив, и во всём безупречен, но главное было не в том. Глаза – излучали они столько света, что всё растворялось в нём. Он просто смотрел – но безбрежные дали во взгляде том были видны. Он был самой силой – но силой лишь светлой, что соткана с вечной любви. Он мир создавал своим взглядом бездонным, и взгляд тот простор весь вместил, и он утешал, призывал, жизнь меняя, даруя Господних сил» [10, с. 18].

Головна героїня роману, так само, як і Діва Марія, була обрана Господом, у душі її був сум і вагання, але пізніше вона відмовилась від всього заради служіння Господу. Авторка робить рішуче припущення, що головна героїня Марія за походженням єврейка, хоча у Святому Письмі немає чітких вказівок на це. Узагалі Євангеліє дуже стисло говорить про Діву Марію, це

зумовлено соціальним статусом жінки у ті часи. Євангелісти дуже стисло говорять про життя Діви Марії, зокрема майже нічого не сказано про дитинство, а у романі подається досить детальний опис дитинства та батьків Марії: «Мария помнила себя ребенком: все детство ее – счастье, свет и радость...» [10, с. 8]. Батько Марії був членом Синедріону і їх будинок не знав межі багатству, в дітей виховували почуття пошани до Бога і довіряли Богу душі.

У Біблії показано, що Бог ніколи не засуджує людину несправедливо і, не зважаючи на слабкості та недоліки, продовжує її любити: «Тому не судіть передчасно нічого, поки не прийде Господь, що й висвітлить таємниці темряви та виявить задуми сердець, і тоді кожному буде похвала від Бога» [2, с. 105]. Шуліко також наділяє Бога такими якостями, як справедливість та віра в майбутнє, віра в те, що в атлантів ще є шанс на порятунок, що добро все ж таки отримає перемогу над злом:

*Возможен и другой путь Атлантиды,
И счастье возвратится к нам обратно.
Быть может, засверкает ярко вера
И люди призовут на помощь Бога,
И не развернется под ними бездна,
И чистой останется дорога* [9, с. 57].

Бог у Вікторії Шуліко не засуджує людство за те, що воно обрало хибний шлях, він звинувачує в цьому злі сили, які впливають на народ, і той не може чинити опір.

*Да, ты был прав – средь нас живут другие,
Атланти их пока ещё не видят
И чужаки к Моруну примыкают,
Который рвётся ту войну приблизить* [9, с. 58].

Але все ж надія на порятунок є, бо є ті, які зберегли в собі віру і несуть її в маси:

*Но лучшие умы спаслись от смерти –
Пришли они на эту землю тайно
И стали жить как мы, посланцы света* [9, с. 58].

У «Сходженні» в Ісуса є дванадцять учнів різних верств населення, об'єднував яких єдиний шлях у Вище Царство: «И ученики Ему молча внимали, и дух их меняли слова, которые Он говорил им в дороге, и жизнь их меняли дела, которые Он творил ежедневно незведомой силой Творца. И знали ученики: Он – Мессия, и с Ним они – до конца» [10, с. 26].

Невипадково назва роману – «Сходження». Вікторія Шуліко яскраво зобразила у творі жертвоприношення Христа задля порятунку наступних поколінь: «Иисус смотрел на мир – и улыбался. Он знал, что ждёт детей: все испытанья, что выпадут на долю, все победы и поражения, горести и знания, ошибки и полёты их над бездной – всё видел Вечный, Мудрый, Изначальный. И знал, что не напрасна Его жертва, что прорастёт Любовь и повенчает добро сердец и силу Его духа, уменье сострадать и дар бороться, и воду, что Он дал, придут пить снова из данного в подарок им колодца... Иисус объял весь мир своей любовью – и мир обрёл способность возрождения. И знал Христос – отныне каждый вправе пойти дорогой светлой – Восхождением» [10, с. 162]. Отже, роман дає надію кожній людині на

порятунок, в кожного свій шлях відродження і сходження до найвищого.

У трактуванні образу Атлантиди В. Шуліко відштовхується від звичайного для інтерпретації цієї структури технологічного підходу (зіставмо з романами-сучасниками поеми «Код Атлантиди» С. Павлоу 2001 р., «Атлантида» Д. Гиббіна 2005 р. і под.) і високий рівень наукових досягнень атлантів у тексті підкреслює описово («Они владели тайнами Пространства / и управляли жизнью на планете» [9, с. 9], серед кращих із них умовно розподілено ледве не абсолютні знання про закони природи: «У каждого своя тут специальность...» [9, с. 162] тощо), що зумовлено оригінальною концепцією авторки. Атлантида у творі, в першу чергу, – держава духовності, керована сином Бога, протиставлена всьому техногенному як такому, що нищить дух і робить людину залежною від її винаходів. Увиразнюють це положення слова представника знищеної планети Грон, населення якої колись обрало хибний шлях розвитку: «Наш техногенный Грон разрушил души. / Мы верили, что торжествует разум... / Мы были так вросильны, что и Богу / Своим могуществом, увы, бросали вызов...» [9, с. 175]. Прикметно, що в міфологічній традиції лексема «грон» (виноградний) асоціюється з постанням Діоніса, аналогічне якому давньоукраїнське божество Бус, очевидно, пов'язане зі світом мертвих [4, с. 60].

Образ таємничого континенту в поемі постає в результаті поєднання легенди про Атлантиду, біблійної міфології і переосмислених гіпотез щодо інопланетного впливу на еволюцію цивілізації. Своєрідне злиття міфів Атлантиди і Біблії в художній літературі також відоме, однак у поемі В. Шуліко ця комбінація ускладнена: атланти виступають міжзоряними посланцями людству – носіями віри і добра. Цікаво, що, за авторкою, зло у своєму конденсованому вигляді приходить на Землю ззовні: атлантам протистоять асимільовані між ними вихідці зі знищеного Грону («...среди атлантов скрыта злая сила» [9, с. 15]). Через показ опозиції світлих атлантів і властолюбних гронівців В. Шуліко досягає уособлення сил добра і зла, причому появу зла тлумачить як помилку в розвитку цивілізації. Людство ж, яке атланти покликані просвіщати, перебуває в цей час у зародковому стані і гріха ще не знає.

У поемі наголошено духом атлантом-розповідачем, що кінець Атлантиди викликаний падінням духовності частини її населення і що подібне може очікувати покоління XXI століття: це положення співвідноситься з давніми віруваннями, зокрема, українців про морально-етичні причини кінця світу [4, с. 60]. Таким чином, не випадково обрано Атлантиду, загадково зниклий материк, для зображення проблеми втрати духовності – так авторка показує одну з можливих причин кінця світу.

Отже, віра в надприродну силу з'явилась практично з виникненням самої людини. Бог уособлює для людини найвищий ідеал, до якого вона прагне. У зв'язку з цим, Він наділяється різними якостями (краса в основній концепції грецького Бога, сила – римського Бога тощо). У випадку християнства в основній концепції Бога виступає Любов. Практично

весь біблійний текст просякнтий возвеличенням та прославленням дивовижних і надприродних якостей Бога, що переконливо засвідчує про його авторитет та доцільність віри в Нього. Разом із цим постає Його антипод, пробігає в біблійному тексті лише темною тінню, але доцільно підсилює всемогутність Бога. Згідно з Біблією, Бог виступає творцем цього світу та людини, яка зрадила Бога, чим і пояснюються її страждання. Але людина може повернути собі вічне життя через віру в Христа та покаєння [5, с. 27].

Порівняльний аналіз поеми «Атлантида» та роману «Сходження» Вікторії Шуліко зображує два шляхи подальшого розвитку цивілізації залежно від того, яке ставлення буде в народу до Ісуса Христа. В обох творах Всевишній дає людям шанс на порятунок, але все в руках люду. В «Атлантиді» атланти, схививши, поплавилися за це життям і загибеллю цивілізації. Незважаючи на те, що вони були розумні, високого розвитку досягла наука і техніка, людство не слухало настанов Бога і піддалося на спокуси злих сил. В Атлантиді знайшло місце злобі, брехні, атланти прирівнювали себе до Бога:

Мы будем править на большой планете,

А негодных выгонять с позором!

Мы созданы для этого! Мы – Боги!

И скоро целый мир узнает, кто мы [9, с. 186].

Вікторія Шуліко дуже влучно наголошує на тому, що всі припущення, зображені в поемі, мають реальне підґрунтя, і застерігає нас від повторення долі Атлантиди:

Сегодня Атлантида – лишь легенда.

Но всё ли в ней фантазия – ты знаешь

Ведь ты свободен думать, что угодно,

И ты свои дороги выбираешь [9, с. 190].

Водночас «Сходження» показує інший, оптимістичний шлях, шлях спасіння жителів через самопожертву Ісуса Христа, вселяючи в людей надію на порятунок душі через віру: «Непрост путь веры, но лишь в нём есть смысл, в нём есть любовь, тепло, надежда, вечность» [10, с. 162]. Зазначено, що Євангеліє безсмертне, що воно буде переходити від батьків до дітей і буде нести з собою світло, тепло, любов і порятунок всім віруючим.

Отже, образ Бога, змальований одним автором у різних обставинах, набуває різного вираження, зберігаючи при тому свої вихідні характеристики. Досить цікавими є власне авторські зображення зовнішності Бога та історій життєвого шляху Діви Марії. Як видно, в реінтерпретації образу Атлантиди В. Шуліко вдається до оригінальної комбінації низки прийомів опрацювання легендарно-міфологічних образів і мотивів, досягаючи належного художнього ефекту. Подальша робота з простеження дієвості для доробку В. Шуліко загалом виявлених у поемі «Атлантида» та романі «Сходження» особливостей видозміни традиційних структур, уточнення провідних для творчої лабораторії авторки художніх координат, характеристики інтертексту її праць і, нарешті, місця її трактувань легендарно-міфологічних образів і мотивів у відповідному світовому метатексті уявляється доцільною в контексті осягнення стану й перспектив розвитку сучасного вітчизняного фентезі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антофійчук В. І. Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра філол. наук / В. І. Антофійчук ; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2002. – 36 с.
2. Библия, или книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – К. : Издание Свято-Успенской Киево-Печерской лавры, 2007. – 1408 с.
3. Гурдуз А. І. Постійність рухливого: ізоморфізм ключових традиційних образів і мотивів у літературі / А. І. Гурдуз // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 12. – С. 63–64.
4. Гурдуз А. І. Поема Вікторії Шуліко «Атлантида»: традиція і новаторство у звертанні до легендарно-міфологічної структури / А. І. Гурдуз, М. О. Сорокіна // Науковий вісник Миколаївського національного університету. Філологічні науки. – Вип. 10. – С. 59–62.
5. Лукашенко А. І. Образ християнського бога та його історична еволюція на матеріалах Біблії / А. І. Лукашенко // Гілея : [науковий вісник : зб. наук. пр.]. – К. : ВІР УАН, 2012. – № 10 – С. 25–29.
6. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература: (теоретические аспекты функционирования) : [монография] / А. Нямцу. – Черновцы : Рута, 2007. – 520 с.
7. Сулима В. Біблія і українська література / В. Сулима. – К., 1999. – 180 с.
8. Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства / В. М. Шевченко. – К., 2004. – 339 с.
9. Шулико В. О. Атлантида : [поэма] / В. О. Шулико. – Ужгород : Ліра, 2009. – 200 с.
10. Шулико В. Восхождение / Виктория Шулико. – Ужгород : Ліра, 2009. – 167 с.
11. Шулико В. Зачем вся наша жизнь? Для дней безумных? [Електронний ресурс] / В. Шулико. – Режим доступу : lit-era.com.ua/index.php?page=creativitygroup.

© Сорокіна М. О., 2013

Дата надходження статті до редколегії 09.07.2013 р.